

MARX-ENGELS VE ENTERNASYONALİZM

29 Nisan 2021

Yıldırım Koç

Karl Marx, kendi ifadesiyle, “eleştirel materyalist sosyalist” olarak, tüm dünyada sınıfsız ve sömürsüz bir düzen kurmaya çalışıyordu. Dünyaya bakışında ulus-üstü bir anlayış hakimdi.

Marx, 8 Eylül 1872 günü Amsterdam’da yaptığı konuşmada, Birinci Enternasyonal’in 2-7 Eylül 1872 günleri Lahey’de toplanan kongresini değerlendirdikten sonra şunları söylüyordu: “Hayır, Enternasyonal’den ayrılmayacağım ve yaşamımın geride kalan tümü, geçmişteki çabalarım gibi, tüm dünyanın her tarafında proletaryanın hakimiyetini bir gün getirecek olan (bundan emin olun!) toplumsal düşüncelerin zaferine adanmış olacaktır.” (Marx, Karl, “On the Hague Congress,” Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.23, s.256)

Birinci Enternasyonal Birinci Kongresi, Cenevre, 1866

Marx, ülkeler ve uluslar çeşitli nedenlerle karşı karşıya geldiğinde ve bir tercih yapmak zorunda kaldığında, herhangi bir ülkenin veya ulusun çıkarlarını değil, insanlığın sınıfsız ve sömürsüz bir dünyaya erişme mücadelesinin çıkarlarını ön planda tutuyordu. Bu nedenle bir enternasyonalistti. Marx’ın mücadelesi dönem dönem bir ülkeye odaklanmış olsa da, bu yaklaşıma yön veren anlayış, işçi sınıflarının ve nihai olarak insanlığın

tümünün ortak çıkarlarıydı. Bu açıdan bakıldığında, Marx tüm yaşamı boyunca bir enternasyonalist olarak düşündü ve yaşadı.

Ancak, kapitalist dönemde varlığını sürdüren emekçi sınıf ve tabakalar içinde yalnızca işçi sınıfı, günlük çıkarlarını koruyup geliştirmeye çalışırken, dönem dönem diğer ülkelerin işçi sınıflarıyla işbirliği ve dayanışmaya zorlandı, onlarla çıkar ortaklığı ve kader birliği yaşadı; dönem dönem de onlarla çıkar çatışmasına girdi. Bu nedenle, kapitalizmde işçi sınıflarının enternasyonalizm eğiliminden söz edilebilir; ancak bu eğilimin hakim olduğu dönemler tarihte çok azdı. Bu nedenle de, “tüm ülkelerin işçileri, birleşin!” sloganının 1847 yılında ilk kez bir örgütün temel anlayışı haline gelmesinin üzerinden 174 yıl geçmiş olmasına karşın, bırakın tüm ülkelerin işçilerini, birkaç ülkenin işçileri bile kendiliklerinden bir türlü birleşmedi.

MARX’I ENTERNAYONALİST YAPAN KOŞULLAR

İngiltere’nin ünlü Marksist tarihçilerinden E.P.Thompson, 1831 ve 1832 yıllarının İngiltere’sini şöyle anlatmaktadır: “1831 sonbaharında ve ‘Mayıs günleri’nde İngiltere’de bir devrime ramak kalmıştı ve eğer devrim bir kez başlasaydı, hızlı radikalleşmesiyle, kolaylıkla 1848 devrimlerinin ve Paris Komünü’nün önceden hayata geçirilmesi olabilirdi.” (Thompson, E.P., *The Making of the English Working Class*, Victor Gollancz Ltd., London, 1965, s.817)

1848 devrimleri ise, kıta Avrupası'ndaki ülkelerin çoğunu etkiledi. Hobsbawm'a göre, "1848, potansiyel olarak ilk küresel devrimdi." Rusya'nın batısındaki ülkelerin hemen hemen hepsinde eski yönetimler aşağı yukarı aynı dönemde devrildi. 1848, "halkların baharıydı." Devrim, bir ülkeyle sınırlı değil; Avrupa ölçeğindedeydi. (Hobsbawm, E.J., **The Age of Capital, 1848-1875**, New York, 1975, s.10)

1820 yılında doğan Frederick Engels, daha 1845 yılında, 22 Eylül 1792 günü Fransız Cumhuriyeti'nin kurulmasını kutlamak amacıyla yapılan şenlik hakkında yazdıklarında işçi sınıfının ulus-devleti aşan enternasyonalist bir anlayışı olduğuna ilişkin görüşlerini şöyle ifade ediyordu:

"Son olarak, bugün uluslar arasında kardeşleşme, her zamankinden daha fazla, tümüyle toplumsal bir öneme sahiptir. Bir Avrupa Cumhuriyeti, siyasi örgütler sayesinde sonsuza kadar sürecektir barış konusundaki fantezi, evrensel serbest ticaret sayesinde ulusları birleştirme ifadeleri kadar komiktir; ve bu tür hayali duygusalıklar tümüyle etkisiz kalmışken, tüm ulusların proleterleri, fazla bir tören olmaksızın çoktan komünist demokrasinin sancağı altında birbirleriyle kardeş olmaya gerçekten başlamaktadırlar. Ve bunu gerçekten yapabilecek olanlar yalnızca proleterlerdir; çünkü her ülkenin burjuvazisinin kendi özel çıkarları vardır, ve bu çıkarlar onun için en önemli şey olduğundan, hiçbir zaman ulusalcılığı aşamaz; ve birkaç teorisyen de tüm güzel 'ilkeleriyle' bir şey elde edemezler, çünkü bu çelişkili çıkarların, diğer her şeyde olduğu gibi, devam etmesine izin verirler ve konuşmaktan öteye gidemezler. Ancak tüm ülkelerdeki proleterlerin bir ve aynı çıkarı, bir ve aynı düşmanı, bir ve aynı mücadelesi vardır. Büyük proleter kitleleri, doğaları gereği, ulusal önyargılardan uzaktır ve tüm eğilimleri ve hareketleri temelde insancıldır, ulusalcılığa karşıdır. Milliyetçiliği yalnızca proleterler yok edebilir, farklı uluslar arasında kardeşleşmeyi yalnızca uyanmakta olan proletarya yaratabilir." (Engels, F., "The Festival of Nations in London," Marx-Engels, **Collected Works**, Vol.6, s.6)

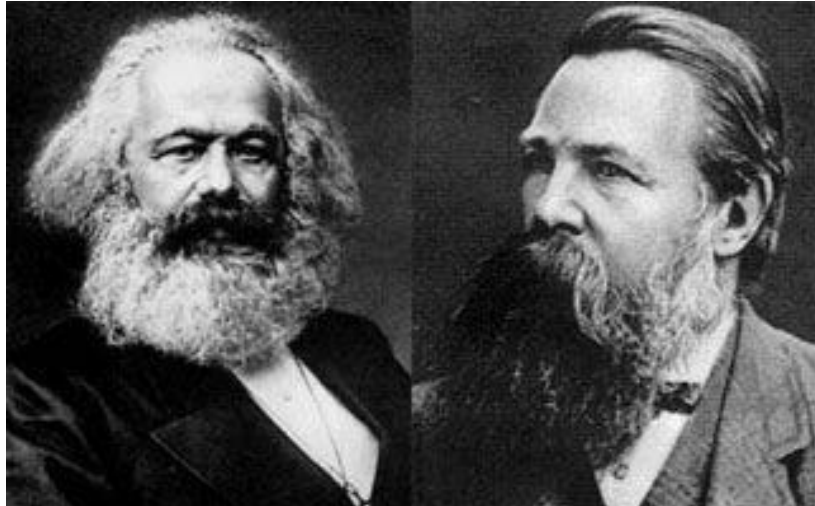
İşçi sınıflarının enternasyonalist eğilimi konusunda Engels'in saptamaları o yıllar için hayalci değildir, çünkü 19. yüzyılın ortalarında gerçekten Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde işçiler arasında milliyetçi duygular genellikle gelişmemişti. Milliyetçilik, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde ulus-devletlerin kurulma sürecinde, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde de sömürgeciliğin yeniden canlanması ve emperyalizm dönemlerinde gelişti.

MARX VE ENGELS: ENTERNASYONALİST ÖRGÜTLENMELER

Marx ve Engels, 1840'ların ortalarına doğru sosyalizmi benimsedikten sonra, dünya ölçeğinde devrimci güçleri örgütleyebilmek amacıyla "komünist haberleşme komiteleri" oluşturdular. İlki 1846 yılında Brüksel'de kurulan bu komiteler, Alman, Fransız ve İngiliz sosyalistleri arasında kalıcı bağlar oluşturmayı amaçlıyordu. Bu ilişkiler içine giren kişilerin birçoğu daha sonraki yıllarda çeşitli ülkelerdeki sosyalist örgütlenmelerde önemli görevler üstlendi. (Ponomarev, B.N. ve diğerleri, **The International Working-Class Movement, Vol.1, The Origins of the Proletariat and its Evolution as a Revolutionary Class**, Progress Pub., Moscow, 1980, s.385)

Marx ve Engels, 1847 yılının başlarında Adiller Birliği isimli örgütün Londra'daki önderlerinin teklifi üzerine bu örgüte katıldı.

Adiller Birliği, 1834 yılında kurulan diğer bir uluslararası devrimci örgüt olan Kanundışılar Birliği'nin (Sürgün Edilenler Birliği) devamıydı. Adiller Birliği 1836 yılında Paris'te Alman göçmenler tarafından kurulmuş ve Büyük Fransız Devrimi sürecinde komünizan görüşler savunan Gracchus Babeuf'ün anlayışına yatkın enternasyonalist gizli bir örgütlenmeydi. Örgütlenmenin ana sloganı, "Bütün İnsanlar

Kardeştir" idi. (Cole, G.D.H., *Socialist Thought , the Forerunners, 1789-1850*, Macmillan, London, 1959, s.228-229)

Londra'da 1847 Haziran'ında toplanan kongresinde, Adiller Birliği ile Marx ve Engels'in önderlik ettiği Komünist Haberleşme Komiteleri birleşti. Engels'in de katıldığı bu kongrede Adiller Birliği'nin adı Komünistler Birliği'ne dönüştürüldü. Bu örgütün üyeleri arasında Almanlar, Fransızlar, İngilizler, İsviçreliler, Belçikalılar, İskandinav ülkelerinden kişiler, Hollandalılar, Macarlar, Çekler, Ruslar ve diğer Slavlar vardı. (Kuczynski, Jürgen, *The Rise of the Working Class*, World University Library, 1967, s.132-133) Bu enternasyonalist örgütün temel sloganı da, "Bütün Ülkelerin İşçileri, Birleşin!" oldu. Örgütün amacı, tüzüğünün birinci maddesine göre şöyleydi: "Birlik, mülkiyetin toplumsallaştırılması kuramının yaygınlaştırılması ve bunun mümkün olan en hızlı biçimde pratikte uygulanmasıyla insanlığın kurtuluşunu amaçlamaktadır." ("Rules of the Communist League," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.585)

Komünistler Birliği'nin 29 Kasım-8 Aralık 1847 günlerinde yapılan ikinci kongresinde, Marx ve Engels'in önerileri üzerine, örgütün amacı şu şekilde değiştirildi: "Birliğin amacı burjuvazinin devrilmesi, proletaryanın iktidarı, sınıfların çatışmasına dayanan eski burjuva toplumunun ortadan kaldırılması ve sınıfsız ve özel mülkiyetin olmadığı yeni bir toplumun kurulmasıdır." ("Rules of the Communist League," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.633)

Marx ve Engels'in önerileri üzerine 1847 yılında Komünistler Birliği'nin sloganı haline getirilen "bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" çağrısı, Komünist Manifesto'nun sonunda da yer aldı ve sosyalistlerin enternasyonalizminin ve işçi sınıfından bekledikleri ve umdukları enternasyonalizmin ifadesi oldu. Manifesto şöyle bitiyordu: "Komünistler görüşlerini ve amaçlarını gizlemeye tenezzül etmezler. Açıkça ilan ederler ki amaçlarına ancak tüm mevcut toplumsal koşulların şiddet kullanılarak devrilmesiyle ulaşabilirler. Hakim sınıflar bir Komünist devrim karşısında titresinler. Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şeyleri yoktur. Kazanacakları bir dünya vardır. Bütün Ülkelerin Proleterleri, Birleşin!" ("Proletarier aller Länder, vereinigt euch!")"

Komünist Manifesto'nun sonunda tüm ülkelerin işçileri birleşmeye çağrılırken, birleşecek işçilerin programı da açıklanıyordu. Bu program, kapitalizmin yıkılması, komünizmin kurulmasıydı.

1864 yılında Birinci Enternasyonal'de de tüm ülkelerin işçileri birleşmeye çağrılıyordu, ancak başlangıçta önerilen, işçilerin uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmasıyla sınırlıydı. Birinci Enternasyonal ancak 1868 yılından itibaren üretim araçları üzerinde kamu mülkiyetini adım adım savunabilmeye başladı.

Bütün ülkelerin işçilerinin enternasyonalist mücadelesi önce ulusal düzeyde sürdürülecekti:

"Proletaryanın burjuvaziyle mücadelesi, özünde olmasa da biçim olarak, önce ulusal bir mücadeledir. Her ülkenin proletaryası, tabii ki, önce kendi burjuvazisiyle hesaplaşmalıdır. (...)

"Komünistler diğer işçi sınıfı partilerinden yalnızca şu noktada ayrılırlar: (1) Farklı ülkelerin proleterlerinin ulusal mücadelelerinde, tüm proletaryanın, tüm uluslardan bağımsız olarak ortak çıkarına işaret ederler ve bunu öne çıkarırlar." (Marx-Engels, "Manifesto of the Communist Party," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.495, 497)

Marx, 1875 yılında yazdığı (ve ancak Marx'ın 1883 yılında ölümünden 8 yıl sonra 1891 yılında yayımlanabilen) *Gotha Programının Eleştirisi* çalışmasında da aynı anlayışı sürdürüyordu: "Şurası son derece açık ki, işçi sınıfı, herhangi bir biçimde mücadele edebilmesi için, kendi ülkesinde kendisini bir sınıf olarak örgütlemelidir ve ülke içi, onun mücadelesinin öncelikli alanı olmalıdır. Bu çerçevede onun sınıf mücadelesi, içerik anlamında olmasa da Komünist Manifesto'nun dediği gibi, 'biçim olarak' ulusaldır." (Marx, K., "Critique of the Gotha Programme," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.24, s.89-90)

Marx ve Engels, tüm yaşamları boyunca, sosyalistlerin uluslararası düzeyde birliğinin sağlanmasının ötesinde, işçi sınıflarının uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmasını geliştirerek kader birliği yapmasını sağlamaya çalıştı. 1864 yılında kurulan Birinci Enternasyonal bu amaç doğrultusunda bir girişimdi; ancak başarısız kaldı. 19. yüzyılın ikinci yarısında, işçi sınıflarının uluslararası düzeyde birliği veya kaderlerinin ortaklaştırılmasının nesnel koşulları artık yoktu.